

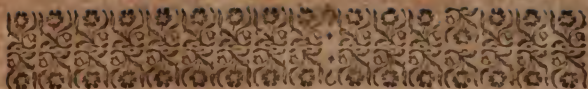
**DISCURSUS DE
OPTIME INSTITUENDA
IN EXTERAS ORAS
PEREGRINATIONE**

125
118

DISCURSUS
DE
OPTIME INSTITUENDA
IN EXTERAS ORAS
PEREGRINATIONE.

Manuscriptum huiusmodi abique nomine
Auctoris in bibliotheca sua habuit D. PETRUS
MULLERUS J. C. et Prof. in Acad. Jenensi Pu-
blicus, ac bene publico typis evulgari per-
misit.

I. N. f.

Uicunque cum fructu peregrinationes institue-
re & exterarum nationes perlustrare vult, ipsi sequen-
tia capita probè sunt notanda atque semper in
promptu habenda.

CAPUT I. DE COSMOGRAPHICIS.

Peregrinationi qui se addixerit, ante omnia hæc Cosmo-
graphica diligenter observet.

Theorema I.

Longitudinem & latitudinem loci, ut constet in quâ mundi
plagâ, sub quo climate & parallelo unaquæque regio vel
urbs sita sit, & quam longe una ab altera distet.

II.

Declinationem Poli seu Magnetis à Polo mundi i. e. decli-
nationem arcus seu cingulæ compassi, pixidis nauticæ ac horo-
logiorum solarium à lineâ Meridionali.

III.

Sub quo Parallelo unusquisque Locus situs sit, an sub Æ-
quatore an inter Æquatorem & Tropicum, an sub Tropico ali-
quo, an inter Tropicum & Circulum Arcticum & Polum, an sub
Polo ipso?

IV.

Sub quo Climate. Quoties enim longissimus dies solstitia-
lis unius loci, & à longissimo die alterius loci differt semelè ho-
ræ, toties aliud clima constituitur. Quoties autem dies crescit
per horæ quadrantem, novus parallelus ponitur.

Manuscriptum hocce absque nomine
Auctoris in bibliotheca suâ habuit D. PETRUS
MÜLLERUS JCtus & Prof. in Acad. Jenensi Pu-
blicus, ac bono publico typis evulgari per-
misit.

I. N. J.

Uicunque cum fructu peregrinationes institue-
re & exterarum nationes perlustrare vult, ipsi sequen-
tia capita probe sunt notanda atque semper in
promptu habenda.

CAPUT I. DE COSMOGRAPHICIS.

Peregrinationi qui se addixerit, ante omnia hæc Cosmo-
graphica diligenter observet.

Theorema I.

Longitudinem & latitudinem loci, ut constet in quâ mundi
plagâ, sub quo climate & parallelo unaquæque regio vel
urbs sita sit, & quam longe una ab altera distet.

II.

Declinationem Poli seu Magnetis a Polo mundi i. e. decli-
nationem arcus seu cingulæ compassi, pixidis nauticæ ac horo-
logiorum solarium à lineâ Meridionali.

III.

Sub quo Parallelo unusquisque Locus situs sit, an sub Æ-
quatore an inter Æquatorem & Tropicum, an sub Tropico ali-
quo, an inter Tropicum & Circulum Arcticum & Polum, an sub
Polo ipso?

IV.

Sub quo Climate. Quoties enim longissimus dies solstitia-
lis unius loci, & à longissimo die alterius loci differt semel hæ-
ræ, toties aliud clima constituitur. Quoties autem dies crescit
per horæ quadrantem, novus parallelus ponitur.

V.

In qua Zona, Temperatâ, an intemperata, torrida an frigida.

VI.

In quo Hemisphærio Boreali an Australi.

VII.

Utrum incolæ nobis Pericæci i. e. qui communem nobiscum habeant parallelum seu nobis opponantur, an verò Antæci (gegen über) seu Antipodes (welch entgegen.)

VIII.

An Amphiscii, qui utramque jaciunt umbram meridianam diversis anni temporibus; an Heteroscii, qui virius unam duntaxat partem, umbram meridianam; an Macroscii, qui umbram habent longiorem; an Brachiscii, qui umbram jaciunt breviorē.

IX.

Diligenter observet umbrarum rationem seu proportionem Gnomonis & umbræ.

X.

Ortum & occasum Solis diebus solstitialibus.

XI.

Crepusculorum matutinatorum & vespertinorum initia & fines.

CAPUT II.

DE ASTRONOMICIS.

Ex Astronomicis peregrinaturus sequentia hæc observanda veniunt.

I.

Htroscopus seu adscendens, qui est ille cœli locus, quo sol supra Horizontem cujusvis Regionis ascendit.

II.

Medium seu cor cœli, per quod Locus in cœlo intelligitur, ubi stellæ fulminant, seu lineam meridianam attingunt.

III.

Zenith & Nathir ex quibus illud locum denotat nobis præ-

præcisè verticalem, hoc locum infra terram priori diametraliter oppositum.

IV.

Stella Topica vel illa quæ unicuique loco quasi incumbit.

V.

Stella dominans, signum cœli ac gradus ac Planeta, cui unus quisque locus subiectus est.

Vide hæc de re Compendium Astrologicum & Origanum in Introduct. ad Ephemerides.

VI.

An locus sit sub Sphæra recta an sub obliqua, an sub parallela.

VII.

Quæ stellæ Cosmicum Acronicum, quæ Heliacum seu solarem ortum vel occasum habeant & num matutinum illum an vespertinum.

CAPUT III. DE GEOGRAPHICIS.

Circa Geographica sequentia hæc notanda veniunt.

I.

AN locus in Veteri an verò in Novo Orbe sit situs, & in quam ejus parte seu plaga.

II.

An locus sit terrestris, qui pedibus, an verò aquis inundetur, qui Navi iniri & superari possit.

III.

An terrestris sit an continens: Ein festes Land: an Insula, an peninsula, an Isthmus seu Chersonesus, an Promontorium, mons, collis, vallis, convallis.

IV.

An locus sit mediterraneus an Maritimus seu Littoralis.

V.

An ad sinum seu portum, an verò ad fretum.

VI.

An locus sit sylvestris, pervius an invius, petrosus & asper,

an glebe mollioris & aqueus, an venarum Syrtibus oblitus, an
verò ablis immunis: ventosus, pluviosus, an cœli mitioris, ubi-
ginosus an firmus & solidus.

VII.

An sit habitatus, an secus? tutusnè an intutus? opertus in-
fidiis an verò apertus? ad explicandam aciem an idoneus, an
inidoneus?

VIII.

An ad flumen sit fluvium, fluvii ostium, lacum, paludem,
an inter arenarum syrtes an albi.

IX.

An sit Insula, an magna sit an parva, mediocris an maxima;
item an immobilis an verò mobilis, an habitata an inhabitabilis.

X.

Si peninsula, an expeditum habeat introitum, an verò dif-
ficilem, & in qua ejus parte. Idem te Promontorio, monte & cæ-
teris secundum singulos circumstantias notandum.

XI.

Si locus aliqui sit inundatus, videndum est an illæ aquæ mari-
næ an lacustres an aliæ.

XII.

Si Marinæ, an Mare, an Oceanus, an Pontus, an Pelagus,
an fretum, an Sinus, item an scopuli & Syrtes in iis.

XIII.

Si lacustres an Navigabiles, an secus.

XIV.

Si aliæ, an perennes, ut flumina, fluvii, amnes, rivi, an ve-
ro exsiccari solitæ, ut torrentes, nonnulla paludes ex hujus ge-
neris aliæ.

CAPUT IV. DE CHOROGRAPHICIS.

Circa Chorographica Peregrinaturò cum fluvio se-
quentia notanda veniunt.

I. Situs

I.

Situs Regionis seu certæ Terræ partis Generalis, seu absolute spectatus ut nimirum consideretur, in qua Natione, in quo Regno, imperio, Ducatu, Archiducatu, Principatu, Marchionatu, Comitatu, Archiepiscopatu, Præpositura, Præfectura illa sita sit.

II.

Situs relativè spectatus collatione facta ad proximas & circum vicinas Regiones ac Urbes, item versus quam Mundi plagam Regio seu provincia aliqua sita sit, quemque cali cardinem spectet, & quæ plagæ sit directio.

III.

Distancia milliarium Plagalis & directionalis, quæ milliaria Hælicæ, Germanica, Suevica, Scandica habeat, item an per leucas an vero per milliaria communia seu mathematica an per medietria an per magna mensurentur.

IV.

Termini seu fines, quibus Regionum extremitatibus, fluminibus, iluviis, montibus, sylvis, erectis lapidibus statuisque limitetur, circumscribatur & ab aliis separetur; item an Territoria quædam juris sint promiscui an subditos habeat & districtus, permixtos.

V.

Amplitudo Regionis collata ad alios quam longa ac lata sit quis ejus ambitus quis circuitus sit.

VI.

Urbium, oppidorum, castellorum, arcium, castrorum, pagorum seu vicorum extra oppida, villarum frequentia ac celebritas.

VII.

Divisio Regionis in Districtus, Diœceses, Episcopatus, Præfecturas, Præposituras aliasque partes.

VIII.

Urbes præcipue, communiter, & præsidariæ, tum minus munitæ, ac rei agrariæ deditæ, urbes item limitatæ ac mediterraneæ,

noæ, antiquæ & novæ, residentiar quas vocant metropoles seu matrices Hauptstädte / oppida majora, Emporia Rauffstädte / Handelsstädte / Coloniae, Neu angelegte Städte / municipia oppida libera Keyserliche Freystädte / oder die einen Erblandt haben.

IX.

Provinciar stipendiar, Proconsulares, Prætoriar, Præsidiales, sicut olim apud Romanos hæc Regionum distributio in usu fuit.

X.

Via publicæ earumque qualitas, tutæne an intutæ, pedestri an equestri itineri aptiores.

XI.

Vicinia Regionum, urbium oppidorumque, quales item accolæ, num tutus accessus & transitus, sicher Paß und Zufuhre.

XII.

Statuar Mercuriales & alia signa ex quibus singulare quid colligi ac conjectuari possit.

CAPUT V.

DE TOPOGRAPHICIS.

Circa Topographica Peregrinaturus sequentia hæc sibi prudenter noranda putet.

I.

Quis situs specialis two eine Stadt und Land liege / an in edito declivi & humili solo seu loco sita sit, item ad maris sinum, ad verò ad fretum aliquod ; an in loco palustri, an in planitie, valle, monte, radice montis, promontorio vel rupe aliqua.

II.

An Urbs muro includat colles & quot ac quantos, an in confinio montes & valles habeat, & quales illæ sint, aptæne infidiis an secus.

III.

Quæ Regionis vel Urbis figura, an sit quadrata, an Circularis, an ovalis ac denique alia.

IV. Quæ

IV.

Quæ extensio Plagalis, seu à qua mundi plaga, in quam extendatur. *no es sich hinauß strecke.*

V.

Quæ magnitudo, longitudo, latitudo, Geometrica domiciliorum ac habitationum capacitas, qui ambitus, an urbs oppugnatu & expugnatu sit facilis, an difficilis, an cuniculi sub eâ agi possint: an verò vel aquis, vel soli seu fundi saxosi asperitate illud impediatur.

VI.

Quæ Urbis sit divisio, quæque partes & quo pacto unaquæque pars sita, exstructa, munita, quibus item incolis, quibus inspectoribus tuta sit.

VII.

Quæ fossa Urbem cingat, quam lata ac profunda sit, an aquas habeat, an iis destituatur, & si aquas habeat, num furtivis operibus abduci, alioqui derivari possit, item unica saltem sit fossa an plures, & quæ hujus generis sunt alia.

VIII.

Quæ valla, propugnacula, pomeria, qui aggeres & quales, quæ turrets & cujus formæ, quibus tormentis & instrumentis bellicis muniuntur, an aliquot fortalitia ad urbis propugnationem apta erecta sint & quomodo munita.

IX.

Ex qua materia muri sint exstructi, quales item ac quanti, quam longi quam alti atque crassi sint, item sintne recentes, an veteres, firmi an ruinosi, & quæ hujus generis sunt alia.

X.

Qui exitus, qui introitus, quæ ostia, quæque portæ, an corvi ferrei *κόρακες* seu *κνώιδες* *Echurgatter* sint adjecti, quæ portarum forma & figura sit, num introitus secundum rectam lineam an obliquè pateat, & quæ hujus generis sunt alia.

XI.

Qui in oppidis vici & quales, quæ Plateæ, qui angiportus, quæ viæ strætæ, quæ item sternendarum viarum cura.

XII.

Qui Aqueductus publici, qui fontes, putei, & alia aquarum receptacula, quæ item cloacæ, latrinæ & hujus generis alia loca, per quæ sorte aditus ad urbem patere possit.

XIII.

Quinam in fluviis aliisque aquoveis locis pontes, an lignei seu publicii Hölzerne Brücken/an verò lapidei, an denique penfiles seu versatiles Fall- und Ziehe-Brücken; item quæ machinæ aquæductoriæ, was für Wasser-Gänge seyn.

XIV.

Quæ Molæ & quales, num molæ aqvariæ, quæ aquis num pneumaticæ seu alatae, quæ ventis, num Asinariæ, quæ jumentis, num trusatiles, quæ hominum manibus agantur.

XV.

Quæ sint ædificia, in quibus spectatur & commendatur situs, magnitudo seu amplitudo, materia, forma, figura, splendor, pulchritudo, elegantia, varia ornamenta, prospectuum commoditas. Consideranda itidem veniunt hæc sequentia: Limen, Peristilium Treuß, Gang/ Atrium Vorhoff/ Vestibulum der Plaz vor der Thür/ Cænaculum der grosse Esse. Sahl/ Granarium Kornboden/ Valetudinarium das Siedehaus/ Macellum carnarium die Fleischbank. Item quæ Conclavia, Cubicula, Andrones seu Andronitides Männer-Gemächer/ Ginæcra, Thalami, Vaporaria, Culinæ, Penuaria, Cellaria, Horrea, Stabula, Balnea privata, Apoditeria Stuben da man sich ausziehet/ Hypochea, Aquæductus privati resque aliæ necessariae ad usus Oeconomicos.

XVI.

Quæ sint ædes publicæ & quales v. gr. Curia, Prætoria, Senacula Rathsstuben/ Pritænea Herrenstuben/ Armamentaria, Navalia; Item quæ fora, quotque eorum genera, quæ templa, collegia, aliæque ædificia cultui divino & rei scholasticæ destinata. Quæ præterea Apothecæ, Pharmacopolia, Gymnasia, Xenodochia, Ptochea, Bephotrophia, Orphanotrophia, Nosocomia, quæ balnea publica, quæ thermæ & an magnificè extructæ, quæ Basilicæ & hujus generis aliæ ædes publicæ.

XVII. Quæ

XVII.

Quae Theatra, Amphiteatra, Sphaeristeria Wallhäuser / Pa-
lestrae Sechthäuser / qui Labirynthi, Circi, Hyppodromi Reits-
häuser / Catodromi, Porticus, Arcus, Triumphales, Trophæa, Si-
gna, Statuae, Metae, Columnae, obelisci, Colossi, Pyramides,
Cryptoporticus & hujus generis alia.

XVIII.

Circa Bibliopolorum, Bibliothecarum, Scholarum, Acade-
miarumque aedificia. Item circa Collegiorum, Synagogarum,
Thenaeorum, Musaeorum, Archivorum, Tablinorum &c. in-
structionem singula probe inspicienda sunt, quia in his imprimis
multa sunt reposita, quae ad verum literatum pertinent.

XIX.

Quae Templorum Fanorum, Delubrorum, Sacellorum, Tem-
plorum Cathedralium sit ratio, cui Divo aut Divae templa conse-
crata sint, quas Arcas, Picturas, Imagines, Effigies, Sculptiles tur-
res, Campanas, quos ornatus, quae horologia, quae idola, or-
gana Musica, reliquas item sanctorum baptisteria atque sugge-
sta habeat.

XX.

Quae Urbs Monasteria, Cœnobîa cum Virorum tum Virgi-
num habeat. Cujus ordinis fratres ea inhabitent; item quae
sint Collegia Jesuitica, quae domus probationis & hujus gene-
ris res aliae.

XXI.

Utrum in urbe aliqua sint Technemato-Puglacia Kunst-
Kammer/ Aeraria publica, Telonia & hujus generis alia.

XXII.

Quae sint Nobilium sedes, Praedia, Villae & hujus generis
alia.

XXIII.

Quae Arces Regiae, quaeque earum Celebritas Firmitas,
Antiquitas, quibus instructae sint armanientariis, quas machinas
fulminales, qualesque & quantas habeant, quae sint castra aliaque
singularia ac Notabilia.

CAPUT VI. DE GEORGICIS.

Circa Georgica in considerationem veniunt hæc
potissimum.

L.

QUæ Natura & facies loci sit, quæ IV. anni, horarum seu partium Veris, Æstatis, Autumni, Hyemis, in unaquaque Regione qualitates sint.

II.

Qui Venti & quales sint unicuique loco peculiare, quas secum ferant tempestates, quam aëris temperiem, sint procellosi & noxi, an verò mites & placidi.

III.

Qui locus sit aprius, qui opacius & altus, qui profundus, qui ventis insalubribus noxius, qui ab iisdem tutus.

IV.

Quæ aëris Qualitas, Commoditas, Temperies, Salubritas, an homines plerumque sint longævi an brevis vitæ, & quæ huius rei sint causæ, qui morbi grassentur, qui potissimum eis sunt obnoxii, quæque contra illas remedia, & quomodo aëris vitiofitas corrigi & emendari possit.

V.

Quæ Regionis pulchritudo & ad exequenda officia civilia oportunitas, quæ loci amœnitas, & qualis oblectationis inde iucunditas.

VI.

An terra sit plana, an verò aspera, inæqualis, scabibus & hiæribus iter facientibus minus commoda, salebrosa item, montosa & Sylvestris. Tandem an aquosa sit & locis palustribus inaccessa, an verò solida, & itinere pedestri aut equestri permeabilis.

VII.

Qui fundus seu soli qualitas, sitne terra uliginosa, paludosa, argillofa, glebosa, pinguis, macra, arida, arenosa, tabu-

fabulosa, glaciola, item an segeti faciendæ idonea, an pascuis referta, an alio modo affecta.

VIII.

Quæ agrorum cultura, quibus instrumentis in eam utendum, quæ satio colendi, quid quantumque fructuum expectandum, an quod accepit ager, cum fœnore reddat, quod item frumenti genus in eo uberius proveniat, & quæ rustica instrumenta requirantur,

IX.

Quæ soli naturalis bonitas, & qua arte juvanda, an exoptatâ quadam ubertate & fertilitate messis se commendet, an secus, & si voto colentis respondeat, quæ annonæ copia, qui proventus frumentorum, quæ rerum nascentium varietas, quæque inde voluptates & utilitates.

X.

Si locus frumenti non sit ferax, quæ prata & pascua habeat, an graminibus alendo pecori idoneis virescat, an verò eryca filicibus, aliisque inutilium herbarum fructicumque generibus sit oblitus, quando item & quot fœniscia per annum haberi possint, & num fortè ab inundatione sit periculum, sintne prata irrigua & quo artis genere copiosius reddant fœniscium.

XI.

Quinam sint horti, quæ in hortis aedificia, quis apparatus, qui labyrinthi, quæ arborum aliorumque fructuum in ordines digestio, an hortus hortensibus seu sativis, an verò sylvestribus plantis ac herbis consitus sit.

XII.

Quæ herbæ, quæque earum species & vires, sintne Esculentæ an verò Medicinales, si tales an peregrinæ & aliunde allatæ, an verò indigenæ & vulgares, qui denique pulvini, quæ areolæ, quæ topia seu topiaria, qui flores, frutices, arbores, arborum varia genera, fructus, fructuum varietas, quantitates & qualitates, quæ aromata quoque anni tempore maturescant.

XIII.

An Ager seu fundus vineas habeat, & ejus generis, utrum

vites vina generosa, sapida & salubria, an verò ignobilia, calcu-
losa, sulphurea, insalubria proferant.

XIV.

Quae sint sylvae & num ex ceduae an verò inceduae &
fructiferae, qui saltus, qui luci, an item ager habeat cespites alu-
minosos seu utiles, an verò alia, quae foras pabula administrare
possint; paucis in hominibus multiplex usus spectandus est.

XV.

In montibus porrò considerantur eorum celebritas, alti-
tudo, longitudo, extensio plagalis, prospectus, radix, stagna in
cacumine, ortus fontium ac fluviorum, metallorum genera &
qualitates aliæque mineralia, indeque exorta vel incendia vel
fumorum flammarumque jactus, cryptæ subterraneæ, speluncæ,
& alia hujus generis mira, item varia graminum genera, herbae
ad medicinam facientes, fructices, arborum genera, sylvae, serae
venationes, aucupia & hujus generis alia: Tandem & hoc pro-
bè inquirendum, an montes colantur & habitentur ab homini-
bus, an idonei sint agris, hortulis, vinetis, an denique fulmini-
bus aliisque rebus hominibus infestis sint obnoxii, quae in iis
sint monumenta vetera, quae rerum memorabilium vestigia,
quae prodigiosa & memoratu audituque digna.

XVI.

Probam observationem merentur Stagna, Lacus, Fontes, Ri-
vi, Amnes, Flumina, Fluvii, Aqueductus. In fluminibus atten-
di solet scaturigo, ubi oriantur seu nascantur, quo tendant, ubi
ostia sua habeant, quos amnes, rivos, torrentes recipiant, quæ
alia illis flumina illabantur, quæ eorum amplitudo, latitudo, fle-
xus, longitudo & profunditas; sitne flumen navigabile, an verò
vadosum, & ubi, quæ oppida, quos pagos præterfluit, quæ pra-
ta & arva irriget, quæ piscium genera, & quantam eorum copi-
am alat, quot, qualibus quantisque pontibus sternatur, quæ
molarum genera & quot, num moletrinas agat, quotque stagna
efficiat, quot usus aliis præbeat locis, quæ præterlabatur, de-
mum quid novi insolitique & proprii præ aliis habeat.

XVII. In

XVII.

In considerationem venit Aquae qualitas & salubritas, sitne dulcis, amara, salsa, limpida, aliave qualitate praedita, item quid oneret, quidve emittat, quae sint piscinae aliaeque commoditates, quibus communis vitae usus subservatur.

XVIII.

Circa thermas investigandum, quarum mineralium sint participes, cujus sint qualitatis, quas vitae vires habeant, quos curent morbos, quaeque lavandi sit ratio.

XIX.

Salinae accuratum poscunt scrutinium & salis generi, item salis fodiendi, coquendi & praeparandi ratio.

XX.

Circa Metallum fodinas offerrunt sese Venae metallica, varia mineralium ac metallorum genera & proventus, aurifodinae, argentifodinae, calcifodinae, ferrifodinae, cuprifodinae, item variae gemmae & margaritae.

XXI.

Observandum est, quae animalium genera, quas aves, quos pisces ager habeat, an in sequentibus aliis noxiis animalibus infestetur, quae sint Theriotrophia, an locus pecoribus, gregibus, armentis abundet, quae in illo sint ferae, belluae, quaeque earum & qualis venatio.

XXII.

Respicienda etiam sunt alia vitae commoda, quibus ager aut regio aliqua vel abundat vel destituitur.

XXIII.

An loci seu soli genius aliquid novi seu inusitati habeat, videndum est, & quale illud sit, quidque significet aut portendet.

CAPUT VII. DE NAUTICIS.

Sive iis, quae circa rem Nauticam observanda veniant.

A Na-

A Navigantibus partim Cœlum aspiciendum,
partim in mare despicendum.
In cœlo observanda hæc singula.

I.

Mundi Plaga, Zona, Clima, Parallelus, de quibus supra.

II.

Circuli in cœlo: Æquator seu Æquinoctialis, Meridianus,
Tropicus, Arctici circuli, de quibus in doctrina Sphærica.

III.

Poli eorumque elevatio, ut & stellæ Polares, aliæque, quæ
nocturno tempore navium cursus dirigunt.

IV.

Facies seu Naturæ cœli notitia & rei Metereologicæ Peritia,
ut & de futuris tempestatibus aliquatenus conjectari, & instantis
pericula devitari possint.

In Mari sollicitam observationem merentur
sequentia:

I.

Ejus Vastitas & Profunditas, ut cõstet utrum mare velifi-
cantibus, & quo navium genere commodius navigari possit.

II.

Aquarum qualitas, color, sapor, & an item aquæ sint sul-
sæ, an verò dulces, pellucidæ an turbidæ, virides an nigri-
cantes.

III.

Maris fundus ejusque arenæ, color, qualitates, vada brevia,
Syrtes, dorfa, & hujus generis alia.

IV.

Saxa latentia, mediisque in fluctibus Aræ, Saxa, Syrenia,
Cianæ seu Simpegades, Rupes, Scopuli, Promontoria, &c.

V.

Naufragia eorumque causa & remedia.

VI.

Sinus, Portus, Statio Navium, Porthmus & quæ alia huc
pertinent.

VII. Fre-

Præsum, Impus, pulges, ventis, Volago, ambrosius maris,
æstus maris, fluxus, refluxus sive reciprocatio maris æstuaris.

VIII.

Naves, Cymbæ earumque diversæ formæ & appellationes, item varia instrumenta nautica, ut sunt anchoræ, cameli funes nautici, trochleæ, & hujus generis alia.

CAPUT VIII.

DE POLITICIS.

In Politicam considerationem veniunt hæc sequentia:

I.

Populi frequentia & quantum Regio, Urbs, Oppidum incolarum habet, constet, & quanta militum copia colligi possit, quanta alimenterum copia requiratur, & quæ victus vel difficultas vel facilitas sit.

II.

Populi lingua & Idioma ejus pronuntiatio, cum aliis linguis cognatio, item sitne illa lingua cardinalis & perfecta, an verò corrupta & depravata.

III.

Nomina quædam propria Virorum & Mulierum rariora, item quædam appellativa, quæ apud ejusdem linguæ gentes sæpè diversa sunt, ut & præcipua familiarum nomina, cumque hodiè tumque olim fuerunt.

IV.

Victus ratio, ciborum varietas & differentia, potus, commestus, cerevisia, ejusdemque qualitas, vinum ejusdemque differentia, singulares quædam coquendi artes, alibi incognita artificia obsonatoria, aliæque ad cibum & potum comparandum pertinentia.

V.

Vestitus Virorum, Mulierum, Sponsorum, Agrestium, Servorum & Servarum, Civium, Patriciorum, Plebejorum, Sacerdotum, Monachorum, Literatorum, Doctorum, aliorumque ordinum. Vestitus enim funebres, nuptiales, quotidianæ & ad ornatum pertinentes.

VI.

Ingeniorum sæcunditas, Civium incolarumque Ingenia, Industria, Studio, Mores, Probitas, Humanitas, Hospitalitas, Urbanitas, aliarque Virtutes & opposita Vitia, Civium item Concordia aut Discordia, Magnanimitas, aut Pusillanimitas, Armorum, aut Pacis Studium, corporum firmitas aut robur, diversoria rara vel nulla eorum commoditas, vel incommoditas. Incolarum Libertas vel Servitus, & quæ hujus generis alia.

VII.

Artificia Mechanica, Navigationes, Negotiationes, Facultates, Machinæ, armorum genera, utensilia, & componendæ suppellectilis ratio.

VIII.

Nundinæ, merces, vel importandæ vel exportandæ, importationis vel exportationis modus & media, Mercatura, ejusque vel frequentia vel infrequentia.

IX.

Moneta seu Numismata diversorum numismatum, Valores, modus probandi illos valores, varia pondera, mensuræ cum aridorum tum Liquidorum, ulnæ, perdicæ seu virgæ mensuræ, jugera, jugerumque, quantitas hufæ, quas vocant, & hujus generis aliarum agrorum dimensiones;

X.

Politica Reipubl. Species, sive sit Monarchica sive Aristocratica sive Democratica, sive denique mista à temporata, forma politicæ gubernationis, judicia Jure & Legibus constituta, Jus, leges consuetudines, statuta, Jus Criminale seu pænæ capitales, immunitates, privilegia, dignitates, officia civilia & forensia, atque hujus generis alia.

XI.

Onera publica & præter modum introducta gravamina, tributa ordinaria & extraordinaria, Capitationes, novæ contributiones, Vestigalia vetera & nova, privilegia, census & hujus generis alia,

XII.

Civium bellicositas, martia Virtus, Disciplina militaris, Exercitia militaria, Armilustria, Hastiludia, Decursiones, Iugnæ imaginariæ seu umbratiles, Victoriæ illustres, Triumphus, Orationes, Supplicationes, Trophea, Statuæ, Dignitates bellicæ, quibuscumque;

gendi milites, item colligendi stipendia, aliosque sumptus bellicos,
& quæ huic materiæ sunt cognata.

XIII.

Varii ritus Sponsaliorum, Nuptiarum, Symposiorum, convivorum, Conjugiorum, Choreæ, Ludicra Exercitia & alia hilaritatis & recreationis genera,

XIV.

Pompæ & processiones funebres exequiarum ratio, Sepultura, Locus Sepulturæ, Cæmeteria, Cryptæ, Urnæ; item an comburantur homines an terræ infodiantur, an devorentur, an denique brutis animalibus objiciantur.

XV.

Societates, Commercia, Collegia, Curia, Tribus, tribuum dignitas, Immunitates & Privilegia, Magistri, Præfectus familiæ, familiarumque Privilegia, gentes, gentium sacra, & quæ alia huc pertinent.

XVI.

Conventus solennes sive sint Politici, ut Comitia, dies collegiales, Principum conventus & hujus generis alii; Sive Ecclesiastici ut concilia, Synodi (cum æconomica tum provinciales) colloquia: sive Scholastici & Philosophici, ut sunt Disputationes & Orationes solemniores.

XVII.

Mutationes publicæ, harumque Causæ, antecedentia item, concomitantia & consequentia, nec non varia prodigia, portenta atque signa, sive ea in cælo, sive in mundo elementari eveniant.

CAPUT IX.

DE SCHOLASTICIS.

Circa Rem Literariam & Librariam digna videntur hæc memoratu, maxime hæc sequentia:

I.

Literarum Characteres in unaquaque Regione peculiare, quales olim fuerunt Ægyptiorum literæ Hieroglyphicæ, literæ Gothicæ, Longobardicæ, Syriacæ, Æthiopica, Arabicæ, Sarmaticæ, Hebrææ, Græcæ; Hodie sunt literæ Chinesum, Moscovitarum, Tartarorum

rum & nostræ Germaniæ variorum generum, item variæ figuræ & Characteres occultæ scriptionis causâ excogitati & pro arbitrio mutabiles.

II.

Bibliopolæ, Bibliothecæ, libri rari & secreti, antiqui Codices, manuscripti & impressi, antiquis Literis exarati, & quæcunque alia sunt antiquitatis monumenta.

III.

Antiquæ notationes rupibus atque saxis incisæ, aliæque antiquitates, & res visu mirabiles, ut gigantum strata sive lectisternia, quæ in Ducatu Megapolitano Vandalorum Cœmeteria appellari solent, literatæ item arbores, scripturæ in cryptis sepulchralibus, in Cippis, lapidibus sepulchralibus, & hisce rebus aliis.

IV.

Antiqua numismata variarum gentium & populorum, qualia sunt Hebræa, Romana, Græca, Hispanica, Germanica aliæque. Item Numismatum inscriptiones, effigies atque imagines.

V.

Antiquæ & recentes singulari arte factæ picturæ; item columnarum, statuarum, obeliscorum, Pyramidum, Sepulchrorum aliorumque monumentorum inscriptiones.

VI.

Epigrammata, Propemptica, Epithalamia, Epithaphia, Epicedia, Elegiæ, Satyrica, Rapsodiæ, Centones, Technopœgna, Carmina Leonina, Serpentina, Concordantia, Antistropha, Reciproca seu retrograda, Ænigmatica, Ænigmata & hujus generis alia. (De quibus videatur Doctissimus Josephi Scaligeri liber de Poësi. Alibi in Encyclopediæ & alia.)

VII.

Rhythmi tum veteres, tum novi, dicteria, adagia, Proverbia, apophtegmatæ & similia.

VIII.

Cantiones & melodiarum artificiosæ, suaves, veteres & recentes in genere Diatonico & Chromatico &c. De quibus videatur Musici.

IX.

Organa Musica privata, omnis generis varia instrumenta musica. Organistæ, Musici Prædici & Instrumentales.

X.

Instrumenta Geometrica, Astronomica, Mathematica Mechanica, opera mechanica, egregia avtomota, machinæ hydraulicæ, de quibus omnibus Artificum officinæ inspiciantur.

XI. Ar-

XI.

Artifices artibus Mechanicis prae aliis excellentes, pictores, Nobiles statuarii, Sculptores, Architecti, carpentarii, Aurifabri & alii artifices.

XII.

Scholae puerorum, puellarum, auditoria, lectoria, Academiae, Studioforum frequentia, artes liberales, lectiones publicae in Scholis & Academiis, Studiorum exercitia, Institutionis modus seu ratio Scholasticorum, Regimen, Disciplina Scholastica, item Paedagogi, Gymnasiarchae, Ludimoderatores, Magistri; Scholarum Rectores, Professores Academicarum, Stipendia Doctorum, & hujus generis alia.

XIII.

Viri docti, Philosophi, Mathematici, Arithmetici, Geometrae, Astrologi, Astrologi, Medici, Empyrici, Compositae, ut vocant, Poetae, Oratores, Historiographi, Alchimistae, Veterinarii.

XIV.

Aucupes, Venatores, Piscatores, de indagandis historiis & naturis ferarum libros edentes. Item varia ferarum Volatilium, aquaticum & terrestrium genera.

CAPUT X.

DE ECCLESIASTICIS.

Circa Ecclesiastica exteras Regiones lustranti sequentia notanda veniunt:

I.

Cujusque loci festa cum propria tum communia eorundemque celebritas & celebrationis modus.

II.

Religio, cultus divinus, & in eo peragendo devotio.

III.

Superstitio, Idololatria & cultus Divini corruptela.

IV.

Exercitia sacra Ceremoniae, ritus varii horumque initia ac progressus missae, cantiones sacrae, hymni & modus eos decantandi.

V.

Doctrina, Conciones publicae, Auditorum frequentia, Devotio, Pietas, Sanctitas, morum probitas, erga egenos liberalitas & virtutes aliae.

Jejunia , Elemosynae , peregrinationes religionis causa susceptae , dignitates & officia Ecclesiastica , varii ordines , Ordinumque Distributiones in vestitu , in victu & toto corporis habitu.

VII.

Concionatores , Doctores , celebres Theologi , Ecclesiae Ministri , Archiepiscopi , Suffraganeus & Decanus.

VIII.

Monachi , Canonici , Prior , Abbas.

IX.

Praepositus , Episcopus , Cardinales , Pontifex ; item Haeretici , Schismatici , Prophetae , Sancti.

X.

Salaria & Stipendia ministrorum Ecclesiae , amplae praebendae , opimae , proventus & Possessiones Ecclesiasticorum.

XI.

Privilegia & immunitates Clericorum , disciplina Ecclesiastica , leges & Statuta de contrahendis Matrimoniiis , Judicia seu consistoria Ecclesiastica.

CAPUT XI.

DE HISTORICIS.

Historica peregrinanti haec noranda veniunt :

I.

URbis Antiquitas & origo , quando nimirum urbs primum concepta , quae urbis partes , aemula , Curiae , arces , de quibus *supra*.

II.

Primi Conditores seu Fundatores eorumque intentio & finis.

III.

Nomina , Appellationes veteres & Recentiores , Etymologia seu ratio nominum ; quis item nomina imposuerit , & quo eventu im-

IV.

Insignia Regionis , Civitatis , Principis & ratio significatioque insignium.

V.

Primi alicujus terrae , Regionis seu Insulae inhabitatores , Romanis Aborigines appellari solent ; Item qui olim incolae terras obtinuerint , qui hodie abstineant , quibusque factis bellis , angustis incolarum facta sit mutatio.

Antiquissimae originis familiae cum Nobilium tum aliorum procerum familiae, item novae; & occasiones, per quas emerlerint, Patria Nobilium & hujus generis alia.

VII.

Veterum cum indigenarum tum incolarum Virtus, Patriciorum Jura & Privilegia, Civium omnium in communi Virtutes, Concordia, Discordia, Plebejorum cum Patriciis contentio, ejusque causae.

VIII.

Res celeberrimae à veteribus incolis pace belloque gestae, historiae memorabiles, clades funestiores, earumque causa, casus rari & mirabiles.

IX.

Gubernatores illustres, Pontifices, Imperatores, Reges, Principes, veteres & recentes virtute praestantes; Comites item Barones, Marchiones, Landgravii, Domini, Satrapae, Praefecti, Senatores alique Rectores.

X.

Viri Illustres, Nobiles, Prophetae, Doctores, Haeretici, aliiq; qui historicam mentionem requirunt, quae non de rebus parvi momenti, vilibusque Personis sed ponderosis & in aliqua subtilitate constitutis fieri debet.

XI.

Matronae, Virgines Nobiles atque ignobiles earumque in vestitu cultus, corporis habitus, victus ratio, senum Condicio, Honor, Reverentia, aut despectus etiam & ludibrium, Sapientum Existimatio & quam rationem victus & amictus sequantur.

XII.

Res aliae quaecunque vel auditu, vel visu vel ritu memorabiles.

CAPUT XII.

DE CHRONOLOGICIS.

Circa Chronologica, quae Historias Speciales seu Annales continent, diligentem observationem postulant sequentia.

I.

Monstræ, portenta, ostenta, prodigia in iis locis visa.

II.

Cometae, Eclipses naturales & praeternaturales, magnae consumptiones harumque rerum consequentes effectus.

III.

Inusitata frigora, gelidissimae hyemes, & frugum arborumque animi alim & caldes calamitates.

Torridæ æstates, perpetuæ siccitates, hasque excipiens Annonæ Caritas.

V.

Horrenda & inusitata fulgura, tonitrua & fulmina hæcque cæcæ fulminationes atque clades è terra nascentibus animalibus dilata.

VI.

Incendia quocunque casu excitata, tempestates magnæ, inundationes, diluvia, inusitate procellæ & Ventorum concussiones.

VII.

Grandines miræ, speciei magnæ, noxiæ & vitilis alicujus inter homines grassantis imaginem exhibentes, nives profundissimæ, terræ motus & inde consecutæ clades.

VIII.

Locustæ aliæque nociva insecta præter morem solitum rebus damnum inferentia.

IX.

Annonæ Caritas, fames, morbi inusitati, malignæ febres, seditio Anglicus, morbus Ungaricus & hujus generis aliæ lues.

X.

Pestes nocentiores, circa quas notandum, quot extiterint, & quando ceperint, quamdiu grassatæ fuerint, quando cessaverint, ex quibus partibus, quibusque causis sunt ortæ, quot & quos è medio subulerint, quomodo & quibus novis certisque remediis aliqui à luce pestifera servati fuerint, & quas leges & Constitutiones mali reprimendi causa Magistratus sanciverit.

XI.

Bella, Prælia, Conflictus, Monomachia, Obsidiones, Expugnationes, Devastationes Urbium, aliæque Calamitates, quibus ex causis ortæ, & propagatæ sint. Item hostilium Exercituum transitus, & quædam dediderint.

XII.

Seditiones, Pacificationes, Transactiones, Inductæ, Pœdera, & cum quibus contracta.

XIII.

Piratæ, Latrones famosiores, eorum facinora atque supplicia.

XIV.

Qui bonis & tragicis casibus perierint & utrum propria causa eos sibi attraxerint, an vero fato in illos inciderint.

Hæ sunt summa Capita, quæ cum fructu peregrinaturus semper in Conspectu habere & diligentiori observatione notare debet, ut ad omnes hujus vitæ casus quocunque & qualescunque esse poterunt, sit instructior.

F I N I S.

D. S. G.

